

HIVATKOZÁSOK A DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉSBEN

1) Tartalmi kérdések: mikor kell hivatkozni

A hivatkozás tartalmi kérdéseinél néhány fontos (bár egyszerűsített) szabályt, szempontot érdemes kiemelni.

- 1) A doktori értekezés azon része, melynél nincs forrás-megjelölés, a szerző saját gondolatának, megállapításának, következtetésének (szellemi termékének) mutatkozik, hacsak nem köztudomású tény, vagy közhely. Ezért a *tudományos tisztesség* mindig megköveteli, hogy más gondolatának, következtetésének átvételénél vagy tények, adatok közlésénél a szerző a forrást jelölje meg.
- 2) Az átvételnek három jellemző típusa van, ezeknél kötelező a forrás megjelölése:
 - a) *szöveg-átvétel*: más mű szövegének egy azonosítható részét veszi át a szerző, amit a forrás megjelölése mellett idézőjel használatával jelez;
 - b) *gondolati átvétel*: az értekezés más gondolatát (megállapítását, következtetését vagy értékelését) nem szó szerint, hanem átfogalmazva, átírva, tömörítve, magyarázva, más nyelvből lefordítva tartalmazza; a forrás megjelölésével ismeri el a szerző, hogy más gondolatáról van szó, és azt nem sajátjának tünteti fel az olvasó előtt;
 - c) *ténymegállapítások, adatok átvétele*: ekkor nem feltétlenül más szellemi termékét használja a szerző, de a forrás megjelölése az értekezés olvasója számára fontos a tények, adatok megbízhatóságának ellenőrzéséhez - hacsak a tény, adat nem köztudomású.
- 3) A szöveg-átvételnél az *idézőjel* használatának szabályát nem lehet általánosan, éles határokkal körülírni. Két eset azonban világosan mutatkozik, amikor kötelező idézőjel használata:
 - a) ha egy műből öt-hat, vagy több szóból álló szövegrészt vesz át valaki;
 - b) ha egy műből valamilyen egyedi, sajátosan alkotott vagy sajátos értelemben használt elnevezést, szót vagy kifejezést vesz át valaki.
- 4) A forrás megjelölésének (a hivatkozásnak) a szövegben olyan helyen kell történnie, hogy az átvett szöveg, gondolat és adat az olvasónak jól azonosítható legyen, és az ne keveredjen a szerző saját szövegével, megállapításaival. Így a hivatkozás helye jellemzően
 - a) az idézet vége;
 - b) a mondat vége, melyben más gondolata vagy adatai megjelennek;
 - c) a bekezdés vége, ha más gondolatainak több mondatra kiterjedő láncolatát ismerteti, veszi át a szerző;
 - d) kép, ábra, térkép stb. esetén annak címe, vagy a közvetlenül megelőző szövegrész vége.

Egy hivatkozás több bekezdést csak akkor foghat át, ha a szerző ezt a szövegben vagy egy lábjegyzetben külön jelzi és világossá teszi.

5) Van a hivatkozásnak egy formája (*általános hivatkozás*), amikor a szerző a hivatkozott forrásokból nem vesz át gondolatot, adatot, hanem egyszerűen azért említi őket, mert a hivatkozott munka foglalkozott valamilyen témával, kérdéssel, részkérdéssel. Általános hivatkozásokkal a szerző erősíteni tudja az olvasó azon benyomását, hogy az értekezés megalapozott és széles irodalomra támaszkodik. Bár az általános hivatkozások informatívak lehetnek a kérdéssel foglalkozó szakirodalom körére nézve, óvatosan kell használni ezt a módszert. Az általában hivatkozott irodalom nem feltétlenül felhasznált irodalom, hiszen lehet, hogy a szerző azt kézbe sem vette, vagy ha igen, az abban foglalt gondolatokra, ténymegállapításokra érdemben és konkrétan nem is támaszkodott az értekezés megírásánál. Az értekezést bírálók igen kellemetlen kérdéseket tehetnek fel az ilyen, az értekezésben egyszer-kétszer általánosságban hivatkozott munkákkal összefüggésben.

II) Formai kérdések: hogyan kell hivatkozni

1) A tudományos munkáknál sokféle hivatkozási rendszert használnak, még az állam- és jogtudományon belül is. E hivatkozási rendszerek olyan kérdésekben különböznek, hogy pl. egy forrás, könyv, tanulmány mely azonosító adatát (bibliográfiai adatát) kell feltüntetni, mi egy forrás jelölésének rövidített formája ismételt hivatkozás esetén, melyek az online források idézésének módszerei, stb. Mivel a források sokfélék, egy-egy kiadó, szakfolyóirat sokszor nagy terjedelemben kénytelen leírni azt a hivatkozási rendszert, melyet a szerzők munkáiban elfogad.

2) A Doktori Iskola nem írja elő, hogy a doktorjelölt a doktori (PhD) értekezésében milyen hivatkozási rendszert használjon, de a hivatkozásokkal szemben három alapvető követelmény fennáll:

- a) következetes, egyforma használat az egész értekezésben (pl. a könyvek mely adatait tünteti fel a szerző);
- b) minden használt forrás, illetve annak érintett részei egyértelműen azonosíthatóak és visszakereshetők legyenek az olvasó számára;
- c) ne legyen túl bonyolult a hivatkozási rendszer.

A hivatalos bírálók is elsősorban ezen szempontok szerint szokták értékelni, bírálni egy értekezés hivatkozási rendszerét.

3) A doktorjelölt számára két általános lehetőség adódik arra nézve, hogy milyen hivatkozási rendszert használ:

- a) vagy saját maga alakít ki egy hivatkozási rendszert az értekezésben;
- b) vagy valamely elismert hivatkozási rendszert alkalmazza.

Az első esetben nagyobb gondot kell fordítani rá, hogy az olvasónak világossá tegyen vagy megmagyarázzon egy-egy hivatkozási szabályt. A második esetben egyszerűen visszautalhat arra, hogy mely hivatkozási rendszert használja.

Ha a doktorjelölt számára elfogadható és kényelmes, használhatja a neves, nagy hagyományú magyar szakfolyóiratok különböző hivatkozási rendszereit (pl. Jogtudományi Közlöny, Állam- és Jogtudomány, stb.). Ezek rendszerint elérhetőek online.

4) Néhány fontos szabályt és szempontot mindemellett érdemes kiemelni.

- a) Az értekezés szövegét nem szabad terhelni hosszabb hivatkozásokkal, ezeknek jellemzően a lábjegyzetekben kell megjeleníteniük.
- b) Sok forrásnak általában kötött a jelölése, e jelöléseket a szerzőknek követniük kell (pl. a hazai, külföldi és uniós jogszabályok, nemzetközi szerződések, a hazai, külföldi és nemzetközi bírósági határozatok, nemzetközi szervezetek dokumentumai, stb.)
- c) Elégtelen a hivatkozás, ha a szerző a hivatkozott forráson belül nem jelöli meg az átvett gondolat, adat helyét (általában oldal, esetleg bekezdés szerint).
- d) Az ésszerűség azt követeli, hogy az értekezésben a szerző csak egyszer rögzítse egy mű részletesebb (bibliográfiai) adatait (teljes hivatkozás), és máshol, ismételt hivatkozásnál már csak rövidített jelölést használjon (rövidített hivatkozás).
- e) Mivel a doktori értekezésnek tartalmaznia kell a használt irodalom jegyzékét, e jegyzékben érdemes a művek adatait megadni (teljes hivatkozás). A lábjegyzetekben, esetleg az értekezés szövegében már elég a rövidített hivatkozási formát használni.
- f) Online forrásoknál a webhely feltüntetése a teljes, és nem a rövidített hivatkozáshoz tartozik. Mivel az online tartalmak gyakran változnak, az online forrás teljes hivatkozásánál érdemes feltüntetni a letöltés idejét.
- g) Többszörös átvételnél (ha az átvett gondolatot, adatot már a forrás is egy másik forrásból vette át), a közvetítő forrásra kötelező hivatkozni, ahonnan a doktorjelölt átvette a gondolatot, adatot. Az eredeti forrás megjelölése sokszor informatív lehet, és a szerző dönti el, hogy erre milyen módon utal.

5) Saját, korábbi munkák hivatkozása. Nincs akadálya, hogy a szerző felhasználja a saját korábbi, publikált munkáit az értekezésben, itt a hivatkozási szabályok a következőképpen alkalmazandók.

- a) *Gondolati átvétel*: nincs hivatkozási kötelezettség, mert ekkor a szerző nem más gondolatait használja fel.
- b) *Szövegátvétel*: van hivatkozási kötelezettség a saját korábbi publikációra is. Itt a szerzőnek a szokásos eszközökkel (idézőjelek használata; kiemelés; többszörös, bekezdésenkénti hivatkozás; a főszövegben erre világos utalás; stb.) az olvasó számára egyértelművé és világossá kell tennie, hogy a saját korábbi munkáiban megjelent szövegek átvételéről van szó, és azt is, hogy milyen terjedelemben történt az átvétel.
- c) *Ténymegállapítások, adatok átvétele*: az 1/2/c. pont változatlanul alkalmazandó.